

НАСЛЕЂЕ АРХИТЕКТОНСКОГ ИЗВОЗА СРБИЈЕ У ЗЕМЉЕ АФРИКЕ ОД 1960. ГОДИНЕ ДО ДАНАС

THE LEGACY OF SERBIAN ARCHITECTURAL EXPORTS TO COUNTRIES IN AFRICA FROM 1960 UNTIL TODAY

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, 20. 12. 2023 – 15. 1. 2024. године
Кустоси изложбе, аутори каталога и интервјуа: Илија Губић, др Небојша Антешевић

University of Belgrade - Faculty of Architecture, 20 December 2023 – 15 January 2024
Exhibition curators, authors of catalog and interviews: Ilija Gubić, dr. Nebojsa Antešević

UDK: 069.9:72(497.11)"2023"(049.32)
72.071.1(=163.41)(6)"18/19"(049.32)
COBISS.SR-ID: 160321289

Изложба *Наслеђе архитектонског извоза Србије у земље Африке од 1960. године до данас*, и опсежан каталог који је прати, пионирско је постигнуће у области која је до сада била неистражена – архитектонска и урбанистичка остварења српских архитеката у Африци у последњих шест деценија. Наиме, и поред тога што опуси архитеката из Србије у Африци спадају међу најразноврсније и временски најдуже међу иностраним достигнућима, они до ове изложбе нису уврштани у прегледе развоја српске архитектуре, нити су свеобухватно разматрани. Замашан истраживачки подухват архитеката Илије Губића и др Небојше Антешевића резултирао је прегледном изложбом и престижним каталогом, који заједно представљају значајан допринос не само историји новије архитектуре у Србији, већ и целог Афричког континента. Изложбу је организовао Центар за одрживи урбани развој и културу „Структура“ из Новог Сада у сарадњи са Архитектонским факултетом у Београду, а у оквиру истоименог пројекта суфинансираног од стране Министарства културе, и уз подршку Инжењерске коморе Србије и портала „Градња“.

Аутори су овом изложбом остварили респектабилан преглед око 150 реализованих и нереализованих пројеката архитеката из Србије у Африци од 1960. до данас. Концепт изложбе је одредио хронолошки начин представљања пројеката и њихово груписање по декадама: педесете и шездесете, седамдесете и осамдесете, деведесете године 20. века и двехиљадите, односно од почетка 21. век до данас. Разликовање реализованих и нереализованих пројеката у дизајну изложбе постигнуто је увођењем две боје подлоге панела на којима су пројекти приказани.

Изложба је организована поводом шездесетогодишњице формирања Афричке уније и почетка дипломатских односа између СФРЈ и независних афричких земаља. Стратешка сарадња Србије и земаља Африке започела је у оквиру Покрета несврстаних, основаног у Београду 1961. године, као партнерство са земљама којима је било потребно да поврате свој национални идентитет и успоставе јавне институције након дужег времена периода колонизације. Таква сарадња настављена је током деведесетих година прошлог века, а потом и у овом веку. Сарадња је тако остала непрекинута, без обзира на политичке, економске и друге прилике у земљама Африке, али и у Србији.



Сагледавајући и одређујући „архитектонски извоз Србије у Африку“ између идеолошко- политичке наклоности и привредног прагматизма, аутори изложбе су приказали избор архитектонских остварења различитих типологија, обима и приступа дизајну: Братислав Стојановић, пројекат Културног центра (делимично изграђено), Картум, Судан (1957–1961); Милица Штерић, Зоран Бојовић, Владимир Добровић, Милан Петровић („Енергопројект“), Министарски комплекс (делимично изграђено), Кано, Нигерија (1970–1974); Зора Митровић Пајкић, Фабрички комплекс за прераду воћа и поврћа са хладњачом (изграђено), Ђиђел и Бецаја, Алжир (1970); Бранко Петровић, Станислав Киш („Центропројект“), филијала Комерцијалне банке (изграђено), Харар, Етиопија (пре 1975); Љиљана и Драгољуб Бакић за „Енергопројект“, Конгресни центар и хотел (изграђено), Хараре, Зимбабве (1981); Драгољуб Бакић, „Нова слобода“, седиште Владе Замбије, Централни комитет УНИП партије (неизграђено), Лусака,

Замбија (1989); Крешимир Мартинковић за „Архитектуру и урбанизам“, Хотел „Мирамар“ (изграђено), Мирамар, Сао Томе и Принсипе (1985–1987); Зоран Жупањевац за „Енергопројект“, Аеродромска зграда (изграђено), Викторијини водопади, Зимбабве (1991–1992); Љиљана Бакић, Бранислав Лакић, Стамбено насеље „Нортон“ (изграђено), Нортон, Зимбабве (1995–1996); Љиљана Бакић, Бранислав Лакић, Регионални центар мировних снага (изграђено), Хараре, Зимбабве (1997–1999); Душан Игњатовић, Наташа Ћуковић Игњатовић, Војислава Поповић, Стамбено-пословни објекат (изграђено), Малабо, Екваторијална Гвинеја (2011); Владимир Лојаница за „Машинопројект“, Градска библиотека у Кигалију (награђено на конкурс, изграђено), Кигали, Руанда (2000–2013) итд.

Породице Зорана Жупањеваца, Ивана Пантића и Зоре Митровић Пајкић омогућиле су увид ауторима изложбе у заоставштину архитеката и дозволиле објављивање до сада необјављених цртежа, фотографија објеката и извода из радних дневника.

Истраживачи Губић и Антешевић разликују и разматрају три фазе архитектонске продукције архитеката из Србије на афричком континенту од 1960. године до данас. Интензивна продукција до распада СФРЈ углавном обухвата веће и захтевније пројекте, посебно значајне у контексту успостављања државности у ослобођеним афричким земљама. У тим процесима најзначајнију улогу имале су пројектантске и грађевинске фирме које су својим капацитетима могле да испуне све захтеве клијената (попут некадашњег „Енергопројекта“), од планирања, пројектовања и инжењеринга до изградње, надзора и консалтинга, као и да понуде приступ тржишту грађевинског материјала и осталих производа произведених у СФРЈ који су од значаја за изградњу и опремање објеката. Друга фаза се разазнаје након распада

СФРЈ, када се околности увелико мењају услед политичко-социјалних и економских прилика у Србији деведесетих година, промена друштвено-економског система државе од социјалдемократије и друштвене својине, преко периода транзиције до капитализма, умањујући тако могућности учешћа српских компанија на страним тржиштима. При том, међународне санкције уведене Југославији утицале су да се поједини архитекти из Србије преселе у Африку, и захваљујући референцама и контактима оствареним у периоду СФРЈ наставе самосталан рад, остварујући мање пројекте за различите инвеститоре, који се често нису ни реализовали. Почетком двехиљадитих година почела је нова, трећа фаза која траје до данас, током које су, захваљујући бољим економским условима афричких земаља, изграђени објекти значајни за локалне заједнице (образовни, здравствени, пословни, верски објекти и др.).

Како аутори наводе, даља истраживања би вредело усмерити на валоризацију архитектуре коју су архитекти из Србије извозили за земље Африке, али не као до сада, са становишта архитектонске продукције у Србији у последњих шест деценија, већ и кроз разматрање савремене историје и теорије архитектуре у Африци. Досадашња валоризација појединачних објеката која је објављивана у периодима градње, или пак коју су објављивале велике пројектантске фирме, вођена је искључиво важећим теоријским начелима послератне архитектуре у СФРЈ и интернационалног модернизма, а што не одговара стварним приликама и условима тог времена у земљама Африке. Зато су аутори ове изложбе и каталога сковали термин *афирмативни модернизам* „којим желе да укажу на то да је архитектура у том времену најчешће служила да одређену земљу и власт учини ‘савременијом’, док се одрицала било каквог другог контекста у смислу наслеђених вредности градње, локалних материјала и могућности локалног грађевинског сектора, климе и осталих локалних услова. Термин *афирмативни*





модернизам представља својејврсну критику ‘архитектуре за извоз’, претече данашњих глобалних услова и градњи често без референци на локалне контексте”¹

У циљу доприноса будућим истраживањима аутори изложбе *Наслеђе архитектонског извоза Србије у земље Африке од 1960. године до данас* су у тексту пратећег каталога објавили и изводе рукописа Зоре Митровић Пајкић (1927–2021) за необјављену књигу *Мој живот и архитектура* о њеним пројектима за градове у Алжиру и Либији седамдесетих и осамдесетих година 20. века. Такође су интервјуисали и градитеље који су живели и радили или само градили у земљама Африке. У каталогу је објављен интервју са проф. др Зораном Марковићем, који живи и ради у Боцвани, потом са проф. Владимиром Лојаницом, који је радио на пројектима у Руанди, као и са проф. др Душаном Игњатовићем и проф. др Наташом Ђуковић Игњатовић, који су радили на пројектима за Гвинеју Бисао. На позив аутора, рецензенти текста каталога су: проф. др Марк Олвени (Mark Olweny), архитекта из Уганде; проф. др Алексис Чунза Кабеја (Alexis Tshinuza Kabeya), архитекта из

Демократске Републике Конго; др Гамал М. Хамид (Gamal M. Hamid), архитекта из Судана и проф. др Владимир Кулић, архитекта из Сједињених Америчких Држава, који је у рецензији написао да ова „значајна изложба и њен пратећи каталог представљају пионирски напор да се архитектонско наслеђе извоза архитектуре из Србије у земље Африке систематски мапира, због чега ће представљати незаобилазан извор за сва будућа истраживања те теме”.

Изложбу на Архитектонском факултету Универзитета у Београду отворио је декан, проф. Владимир Лојаница, који је учествовао и на панел дискусији заједно са архитектама Јелицом Јовановић, проф. др Наташом Ђуковић Игњатовић, проф. др Душаном Игњатовићем и проф. др Дејаном Васовићем. Као пратећи програм изложбе организована је и панел дискусија у Музеју афричке уметности у Београду са ауторима изложбе, историчарком уметности Аном Кнежевић и архитектама Јелицом Јовановић, Тихомиром Дичићем и Тамаром Конеском.

Мр Драгица С. Јовановић, историчар уметности
dragica.jovano@gmail.com

¹ И. Губић, Н. Антешевић. 2023. *Наслеђе архитектонског извоза Србије у земље Африке од 1960. године до данас*. Београд: Центар за одрживи урбани развој и културу „Структура”, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, 33.